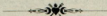

مکتبہ اسلامیہ

۱۸ جی ص ۷۷

سنہ ۱۳۱۶

جزء ۷۷ : عدد

املا مسئلەسى

(ترجان حقیقتدن عیناً نقل)

« املا مسئلەسى حققندە نېچون سىزدە بىر شى يازمىورسىز ؟ » دېدىلەر . « سامى بىك برادرىز ايله اقدام محررى افندى ارقداشىمىز بىك فاضلانە مناظرە ایدیورلر . بۇ كېدىشلە نىتىجە مقصودە يە وصوللارنى اۇمارىم » دېدىم . بىخىشك ھانگى جەھى فاضلانە اولدىغى دە سورولنچە مشو ايضاحاتى ويردىم :

— بىر زمانلر عثمانلى لسانىك قواعدىنى تىجورى ايدىلر عرب و عجم و بىر آردلق دە فرانسىز لسانلرىنىك صرف و نحو لرىنە باقەرق تدقیقات اجرا ایدیورلر ایدی . آنك ايجون دە شەمدى يە قدر جەدى بىر نتيجه يە باقلاشە مامىش ایدیلر . شەمدىلر دە ايسە ولد چلبى افندى . نىجىب عاصم بىك كې فاضلار (!) باشلا يەرق سامى بىك برادرىز و اقدام محررى رفیقىمىز كې فاضل و بضاعەلى ذوانك دە انضماملە ارتق لسانغىزى كەندى طبعیت لسانىيەسى نقطە نظر ندىن تبیع ايتىك يۆلى آچلدى . ايش بىر كىرە بۇ يۆلە دۇكولنچە سويلنن سۆزلر البتە كوزل كوزل نتيجهلرە مىجر اولور (لر) . بۇ يۆلدە سويلنەك سوزلرى ھىچ بىر كىتابدە ذاتاً يازلمىش بولمق قابل دىكلدر . تبیع طبعیت يۆلدە بىر سىي و غىرەتە محتاج دىركە . بۇدە كىر چكەن فضل و عرفانلە اولور . چو چوق اويونچاقلرىنە ھىچ قىياس اولنەمز .

شو يۆلدە باشلانان سوز بلااختيار بىنى دە خېلى سويلتدى . تحفەكە سويلدىگىم سوزلر ايجندە بىر خېلى مەھملىرى دە كورلدى . ھىا اولملرىنە كوڭم قائل اولەمدىغەندىن كاغد اوزرىنە قويغەندە مجبور اولدىم . شايد طرفىن مناظرىنىك ايشلرىنە ياردەمە چق شىلر چىقار ايسە بىن دە بىختيار اولورم .

السنه تورانیسه ده ن آندرک هان جمله سنی جامع اوله جنی ایچون دیلم که — ترکجه ده بر خاصیت تصوتیه Phonétique بولندیغی حقنده سامی بک برادر مزک سرد ایلدیگی ملاحظات تامیله طوغریدر . بۇ خاصیتک ترکجه دن ماعدا هیچ بر لسانده بولمیدیغی حقنده کی حکملری نه قدر طوغری اولدیغی بیله مزایسه مده . آز چوق و قوف پیدا ایتش اولدیغ آلتی قدر لسانک هیچ بر یسنده بولمیدیغ یقین حاصل ایتش اولدیغ بۇ خاصیت ترک لسانجه حقیقه پک مهمدر . او قدر مهمدر که ترک لسانده کی تدقیقات عمیقسه نه (!) هر زمان حیران اولدیغ ولد چلبی حضرتلرینک چند ماه مقدم بۇ نقطه اوزرینه نظردقنلری جلب ایلدیگم زمان تامیله مجلوب اوله رق، حتی تألیغه باشلامش اولدقلری غایت مهم بر اثری تأخیره لزوم کوردیلر . ترک لسانتی بۇ نقطه نظر دن تدقیقه احتیاج حس ایلدیلر .

او خاصیت سامی بک برادر مزک دیدکلری گبی بر کلمه ده ثقیل حرف و یاخود هجاریک، لین حرف و یا هجاری تعقیب ایده جکلرندن عبارتدر . باقکیز بۇ قضیه یی شویله جه بر ایضاح ایده می :

« سز » ادات سلبی نصل « اوقۇرسکیز ؟ » سینک کسری زانک سکونیه « جواجی و بر مکده استجال ایتکیز . بۇ کلمه یی تصوتکیز آنک ماقبلنده کی حرف و یاخود هجاریه کوره اوله جقدر . بۇ اداتی بر « ایپ » « باغلا یه رق » « ایسز » حالنه قویارایسه کیز — لاتین حروفیله یازمیه که طوغری اوقۇنسوز — siz اولور . عینی اداتی بر « صاپ » « طاقارایسه کیز » « صایسز » صورتده sez اوقۇنور . آکا بر یوز ویرر ایسه کیز « یوزسز » اوله رق suz اوقۇنور . بر « صوی » « صومق ایستدیگکیز » حالده ده « صویسز » اولوب souz دیه اوقۇنور . (۱)

(۱) بوفرقلر بزم استانبول شیوه سی دیدیگمز لحنانیتدن بشقه برشی دگلدر . حتی بو عجمه سببیله درکه کلمه نک اصلتی بیلیانلر (اوکسز) ی (اوکسوز) یازارلر . نشه کم لغت . ابوالضیاده صدر ، سینته معنائنه اولان و کندیسندن بک چوق کلمات اشتقاق ایدن (اولک) لفظی تفسیر صره سنده بو غلطه اشارت ایدلمشدر . بناء علیه ایستر (اییه) ایستر (صابه) طاقلسون (سز) ادات سلبی بلاحرکه یعنی سین و زانک سکونیه تلفظ اولنور . بر بخارالیدن حتی بزم آماطلوایده کی خیمه نشین ترکملردن ایشیدکیز اوزمان بو ادانک ماقبلنده کی کلماتک ثقلت ولینترینه تابع اولوب اولمدقلری آککلا رسکیز . [لفظی]

عجبا بزده ادات سلب *siz* و *sez* و *suiz* و *souiz* ديه درت درلوميدر ؟ طبيعي دگل !
 صورت مجرّمه سنده کی حرکتی آرمامق اوزره « سز » ديه يالگيز برشیدن عبارتدر .
 حرکتی . یعنی حرکت سنده کی ثقلت . غلظت . خفت . لیت . فلان اوست طرف سنده کی
 حرفلرک . هالرک ثقللرينه . لیتلرينه تابعدر .

لسانغزک بۇ طبیعی اوقدر مہمدرکه املا مراقیلری بونی نظر اہتمامہ آلسہلر
 ایدی « اقلان » رینہ « اقلوان » و « بؤلان » رینہ « بؤلوان » یازمق کبی قبول .
 عامہ مظهر اولہ میہ جنی شمعی یہ قدر سکر اؤن . حتی اؤن بش یگر می سسندہ
 مظهر اولہ مامش بولمسیلہ مثبت اقلان تحقلقلردن واز کچرلر ایدی . عقللرنجہ
 کلماتی آغرلرمزدن چیقدیگی کبی یازہ جقلرها ؟ ہیچ دؤشونمورلرکہ بۇ غیرتہ بزده
 بر جوهر فعلدن اسم فاعل . اسم مفعول و یاخود صفت صیغہ لرینی یایمق قاعدہ سنی
 جوغالتیورلر . املا غیرتی جدی ایسہ « اقلان » ہ بر واو علاوہ ایدہ جکلرینہ
 « یازیلان » دن یایی قالدیرمق اولی کورلمز می ؟ زیرا بؤلہ یاییلورایسہ « جوهر اصلی
 آخیرینہ برالف نون علاوہ اؤلور » دن عبارت بر قاعدہ کلیہ ہر فعلک بۇ صیغہ سنی
 تشکیلہ کفایت ایدر . (۱) « اقلان » ی « اقلوان » یازمق املاہ بر حسن زائد
 ویرمیدیگی کبی « یازیلان » ی « یازلان » یازمق کوزہ باطہ جق قدر بر چرکینلک دہ
 ویرمز . ہر حالہ لسانک طبیعت تصوتیہ سی نقطۃ نظرندن بوسیغہ لردہ نہ واوہ لزوم
 وازدر . نەدہ یایہ . زیرا جوهر فعلک صولک حرفہ گلن حرکتہ ماقبللرینک ایجابلرینہ
 تابع اولہ رق گلور . خوش بوسوزم دخی شمعیلک سویلغش بر سوز حکمندہ در .

(۱) کلہ ناک اصلی یا ایلہ (یازی) اولیوب (یازو) اولدیگی معلومدر . وینہ معلومدرکہ
 ترکجہ دە مصدرلر . صفتلر . فعللر . اسملر عموماً امر حاضر مجرددن اشتقاق وتشکیل ایدر : یازا
 یازمق . یازمہ . یازش . یازان . یازلان گئی . مدونات قدیمہ مزده بوگون (یازیلان) صورتندہ
 نقش استدیگمز کلہ ہپ یازسز مجرددر . (چونکہ یازی لان) دگل yazlan (یازلان) در .
 کدا الیوم (یازبجی) شکندہ یازدیغمز کلہ دخی (یازوجی) صورتندہ یازیلور ایدی :
 (یازوجی زاده محمد افندی کلیبولہ مدفوندر) عبارتہ سسندہ اولدیگی گئی . مؤخر اُلسان
 نازکاشدیکہ بوضہ کسریہ تحول ایش و بناء علیہ (یازی) دینگہ باشلامش . دہا صکرملری
 (یازی) دینورکن (یازو) یازمق عیب صائیش . اودہ شمعیکی صورتی آمشدر . بناء علیہ
 مدحت افندسک توصیہ سنی قبول ایلہ صوابہ وصول محققدر . (للطابع)

زیرا بو نقطه نظر دن تبعات ایلروله دجه یوقاروده یازدیغ قاعده بردها ساده -
 لشدیر یله جک « جوهر اصلی آخیرینجه یالکیز بر نون علاوه اولور » دینله جک .
 زیرا الف هر تصریفده ذاتاً یوقدر . شعی به قدر « کیلان » صورتنده یازدیغ
 کله « کیلان » یازدیغی کبی واولر ، یالر آیلنج « کسلن » قلوب بو حالد « اولان »
 و « یازیلان » دخی « اولن » و « یازن » اولور . کولیکز ! « زاد فی الطنبور نغمه
 اخری » دیمیکز . شو بحث ایتدیگمز خاصیت تصویبه نقطه نظر ندن اصل املا بودر .
 همان دیه جگم گلیورکه ایرکیچ بؤ املاده قرار قیله جغز . (۱)

اوت ! کولسه کزده « حقکیز یوقدر » دیهم . زیرا بو نقطه ندن بدأ ایله اقدام
 محررینک حق تعالی ایتکه باشلار . معلوم آ ؟ اوده دیورکه : « سامی بگک
 حق وار اما بزم ترکجه من اویغور ، چغتای ، قالموق ، فلان ترکجه سندن چیقمشدر .
 ایشلمش ، اینچلمش بام بشفه تمندن بر لسان اولمشدر . »

بن بو حقیده انکار ایدم . ماقبلرینک ایجاباتی اولان واولری ، یالری حق ،
 الفی بیله قالدیرنج « اولن ، یازن . کسلن » صورتنده قالان کلهلر سنری بحق
 کولدر دکلری حالد سامی بک برادرمنک تکلیفی قبول ایلدیگمز زمان اورتیه
 چیقه جق عجایب و غرائب اوقدر سورکللی قهقهه لر ایله کوله جکسکیز که ! اویله یا !
 ایش بر « هانگی » دن عبارت قالسه اوپر باشمز قویارز . ذاتاً بو « هانگی » بلاسنی
 سنک باشکزه کتورن مجرمده بن دکلیم ؟ بیک بیلدر « قننی » صورتنده یازیلان
 کلهنی « هانگی » یه ایلمک تحویل ایدن بن اولدم . اوتوز سندن اول یازلمش بر
 « هانگی » بوله بیلور ایسه کز دعواده حقسنلغی اعتراف ایدرم . شو قدر که بز
 املا عثمانی حقنده اجرا ایده جگمز اصلاحاتی اویله آرشون بوینده مقاله لر ایله
 میدان تکلیفه قومیز ایدک . یازی ویر ایدک . انصاسه خلقت مزاجنده موافق
 کلهک قبول ایدی ویرلر ایدی . لکن سامی بک برادریمزک بؤ دفعه کی تکلیفی
 بزمیکلره مقیس دکل . بز « قننی » بی « هانگی » پایدیغز حالد شاهشله جق ، کولنه جک

(۱) اگر برانچمن املا تشکیل ایدرسه بو قرارک قرار قطعی اوله جغده هیچ شبهه ایدیلر .
 روش دیک « راسا فیه » شایسته یازدیغ وایله . بیدل للطایع . معنیاسا

برشی عقله گمادی . شمعی حروف ثقیله ولینه قاعده سنه مطلقا و تمامیلہ اتباع ایدہ جک
 اقلور ایسہ ک ایش «هانگی» ده قالیمه جق . «یارینکی» برینه «یارینقی» و «آنکی»
 برینه «آنکی» یازمق کبی بیك دانہ سی دها میدانہ چیقہ جق ؟ «آنکیکیسی بۆیلہ
 عثمانکیکیسی شوبله» برینه «آنکیکیسی بۆیلہ عثمانکیکیسی شوبله» یازیلہ جق . حتی
 «صایسز، صویسز» ده بۆخالده قالیمه جققلر . ماقبللرینک ثقاتی سینلر اوزرنده تأثیر
 حاصل ایدرک «سینلر تغلظ ایدنجه صاد اقلور» دعوالری دخی میسدانه چیقہرق
 «صایسز، صویسز» یازیلہ جق . دیرکن بریسی دها چیقوب «آغز مزدن چیقدیغی
 کبی یازہ جغز» دیه کسره مقامنه بر یا وضعه مقامنه بر واو یازہرق «صایسز،
 صویسوز» صورتلرینه قدر واریلہ جق .

بونلری بۆیلہ تخیل ایتک بر تخیل بعیدمی عد اقلنیور ؟ طاعی «داغ» اوطہنی
 «اوده» آطہنی «آده» طونی «دون» اوطونی «اودون» یازمق درجه سنده ضرائب
 املائیہ، عجایب ادبیہ کوردلیگی حالده بۆتخیللرنه دن استبعاد اقلنلی ک، بونلرده یازانلرک
 طفلانه هوسلرنندن . کیفارندن بشقه هیچ بر برهان اقلمدیغی حالده بزم تخیلمزده
 ولوکه اوزاقدن اوزاغه اقلسون، بر ملاحظه «لغویستیقیه» واردر .

«اقلہ ایسہ بۆ مناظرانده بولمیلیم» می دیه جکسکز ! بۆ بالکلیہ بیهوده در .
 هر شی کبی بۆلسان مسئله سی دخی قانون تکامله تابعدر . بۆ کون بویجشار
 آجلیه جق اقلسه یارین آجیلہ جقدر . ایرکچ البتہ آجیلہ جقدر . بوکا دائر خاطرلرہ
 گلن شیلر سویلنہ جک و سقیملری مستقیملری ایرلدقن صکرہ فکرلر بر نقطه ده
 قرار قیلہ جق، قلملر املایه گله جکدر . ذاتاً بالنسبه آز سنه ظرفنده حاصل اقلان
 اصلاحات جالب نظر اهمیتدر . بو کون «برخاصه» معدہ نواز، غربال، پتار
 طرزنده کلملر یازہ جق قلم همان قالمامشدر . ایشته بۆیلہ سویلشه سویلشه بۆ ترقی
 اتمام ایدیلہ جکدر .

نجه اصل دقت اقلنہ جق برشی وار ایسہ اوده بۆ بولده کی مقاصدلسانیہنی
 تحمیلندن زیادہ تعجیل ایتماکدر . سیاسیاتده بر opportunisme اقلدینگی کبی مقاصد
 لسانیہده دخی اقلمدیدر . اقدام محرری ارقداشمیزک «تصرف لسانی» دیدیکی شی

ایشته بۇ اقپورتونیزمده داخلدر . عثمانلی لسانی عن اصل ترك لسانلرندن بریسی (اوز بکجه) اولدینی ایچون تبعات واقعهده اولسانک طبیعتنی آراشدیرمقدن واز کچمامکله برابر ، شمدیکی حالده مدنی ، مترقی علوم و صنایع و ادبیاته منتسب بر لسان اولدینی ایچون شو حال و شانک ایجاباته رعایتده لازمدر .

قواعد اصلیه سی بر شینک شویله اولسنی اقتضا ایدیورایسهده ایجابات حاضرده سی بویله اولسنه لزوم کوستردیگی حالده اوقاعده اصلیه نی بوايجابات حاضرده فدا ایتملیدر . (اقپورتونیزم) دخی ایشه بودر . اما « ایجابات حاضرده » دیدیگمز شی املاده ، افادهده « ده قادنلق » یولنی طوتمق اولورایسه یوز بیگلرجه . میلیونلرجه عثمانلی بر قاچ نورسیده نك اوکئی ، آرقه سنی دوشونمکسزین اولو اقرطه و یردکاری حکم ایله کندیلیرینی بر جهل عمومی قراکئی ایچینه القا ایدلمش کورمگه راضی اوله میه . جقلمندن ، جکیلن زحمتلر پیوده اولور . یالکز عالمی کندیمزه گولدرمش اولمقله قاهره هج بر خدمت ایتمش اوله میز .

احمد مدحت

علاوه طابع

مدحت افندی حضرتلرینک بۇ مقاله ده کی فکر و نظرلرینک اصابتی لسانمزک اصلاح املاسنه صورت معقولهده چاره آرایانلرجه مسلمدر . وقتيله برادیجزک مهکمانه بر ادا ایله « هله یگر می سندهن برو باب عالیده تفرّد ایدن مأمورلرک هر بری بر جانلی لغت اولمق هوسنه دوشن ذوانک کیمی یا ایله (بیلدیریر) وکیسی یاسز (بلدرر) یازمغه باشلیلی کوچک کاتبلر نه بیاجقلمی شامردیلر » قوليله املامزک قواعد و ضوابطنه رعایت ایدلماستندن حاصل اولان تشقته ترجمان اولیشی گبی ، بزده شو یقین وقتهده املامزک آلدینی اشکال غریبه نك اسکی حیراتی ده بر باد ایده جک رادیه واصل اولدینی نظر تأسفله کورمکده یز .